

Ивелин Ванчев / Ivelin Vanchev

**НЯКОИ ВИДОВЕ ДИРЕКТНИ И ИНДИРЕКТНИ
ПРИХОДИ НА ФРЕНСКИТЕ КРАЛЕ
(средата на XI – края на XIV в.)**

**Some Types of Direct and Indirect Incomes of the
French Kings (the Middle of the 11th – the End of
the 14th Century)**

Abstract: This paper describes some of the major direct and indirect types of revenues of the French kings. In this study, “direct revenue” is considered as a type of income of the Crown, which was paid at the discretion of the kings, i.e. by the mandating taxes or by forcing the common people into completing various tasks. “Indirect revenue” is considered as a type of earning, which is mandated by the Crown but was not necessary stable, like the collection of custom fees. The paper considers the various obligations imposed on the general population and some of the taxes as “direct revenue”, while various types of fees like sales taxes, tolls and customs taxes, all of which can be avoided by the taxpayers if they did not commit a certain deed, are considered as “indirect revenue”.

Keywords: Middle Ages, France, economy, taille, taxation.

В статията са описани някои от по-важните директни и индиректни доходи на френската кралска власт. Като „директни доходи“ са класифицирани тези видове приходи на кралската власт, които са били наложени върху населението по волята на краля и жителите на кралството са били задължени да ги плащат. За такива в статията са посочени трудовите задължения на селячеството към краля и плащането на определени данъци. Като „индиректни доходи“ са класифицирани данъците върху продажбите, пътните такси и печалбата от мита, тоест данъци, които французите са могли да избегнат, ако не са участвали в определена стопанска дейност.

Директни доходи

Както се знае, френските аристократи (в това число и кралете) в голяма степен били издържани от селячеството¹, поради което е редно първо да бъде описана именно възможността да се събират доходи от селските жите-

ли. Селяните, независимо дали формално са били свободни или зависими, са имали задължението да извършват т.нар. *corvée*, тоест да работят безплатно в земите на сеньора (в нашия случай – на краля²). Те са били принудени да изпълняват широк диапазон от различни дейности – от обработване на нивите на своя сеньор до поддържане на местната инфраструктура³. По думите на Ивелин Иванов, по-слабо зависимата част от селячеството се е трудела както в земите на сеньорите, така и в предоставените им за лична употреба парцели, а най-зависимата, т.е. закрепостените селяни, обработвала само именията на своите господари⁴. Фактът, че крепостните селяни се трудели само в земите на феодалните господари води до заключението, че от техния труд се е получавала по-голяма продукция. Въпреки това въпросът дали по-голямата част от селячеството е било закрепостено е все още дискуссионен⁵, но все пак може да се отбележи, че с времето крепостните селяни формирали все по-малък дял от населението на кралството и в последните години на XII в. вече голяма част от тях били свободни⁶. Според Йордан Николов по-късно, след 1358 г., положението на една много голяма част от френското селячество е било допълнително облекчено, тъй като благородниците в кралството били изплашени от масовия селски бунт, познат като Жакерията, който съвсем ясно демонстрирал на аристократите военния потенциал на подтиснатото население и благородниците вече нямали смелостта да налагат на селяните допълнителни задължения⁷.

Както беше отбелязано, селяните били принудени да обработват нивите на господарите си в определен брой дни от годината и, естествено, получената продукция (или по-голямата част от нея) оставала за сеньора, чиито земи били обработвани. Също така на по-слабо зависимите от феодалите селяни са били предоставяни парцели, от които да се издържат и по този начин те в действителност се трудели на две отделни места – в имението на сеньорите и на нивите, от които се издържали. С времето обаче се установило, че придобитата продукция от земите на сеньора била по-малка по обем, отколкото тази от нивите на селяните и заради това започнала замяната на *corvée* със задължението да бъде предоставяна част от продукцията, парична сума или друг вид облага срещу правото на селяните да живеят в земите на своя господар. По този начин в периода от XII до XIII в. задължението *corvée* започнало да губи значението си като важна феодална повинност⁸. Предаването на сеньора на определено количество и вид продукти или плащането на парична сума много наподобявали друго задължение, което било наложено на селячеството – плащането на данъци.

Първият данък, който следва да бъде описан, е така нареченият *taille* (талия⁹). За него Джон Хенеман-Младши смята, че е бил „най-тежкото задължение, наложено на селяните“¹⁰. Талията е била налагана върху френското селячество още от Ранното средновековие¹¹. След 1000-та година¹² чрез нея сеньорите (включително и кралят) са могли сравнително произволно да събират средства от обикновеното население в земите си – плащането на този данък по принцип не било извършвано от представителите на светската аристокрация

и на Църквата и е нужно да се отбележи, че в по-ранните периоди единствено жителите на кралския домен били длъжни да плащат талия на короната. Начинът на събирането ѝ зависел от географското местоположение на таксуваните и по този начин се оформили две отделни разновидности на данъка – *taille personnelle* и *taille réelle*. Първият от тях бил налаган на отделните жители от северните части на кралството, докато при вторият било изисквано плащане срещу стопанисването на „непривилегировани“ парцели в Прованс, Дофине, Гиен и Лангедок¹³.

Taille personnelle е бил замислен като вид подоходно облагане, но кралските бирници не били достатъчно добре обучени, за да могат да преценят какви са били реалните доходите на отделните лица. Не е изключено по-влиятелните данъкоплатци да са заплашвали и принуждавали бирниците да изчисляват доходите им грешно, за да плащат по-малък данък. Поради тази причина е имало и случаи, в които доходите на някои от по-заможните жители са били изчислявани от сеньорите¹⁴. Ако приемем, че по-късно (в годините, в които жителите на всички територии на кралството са били длъжни да плащат талия на кралете¹⁵) кралската власт е принуждавала сеньорите да изчисляват доходите на населението в земите си с цел да се определи сумата, която кралете са щели да получат, възможно е самите сеньори умишлено да са занижавали реалната цифра, за да предоставят на краля по-малка сума и съответно да запазят останалата част от парите за себе си. Едмунд Фрайд даже е на мнението, че от 1384 насетне кралете и висшите благородници в кралството са разделяли помежду си придобитите средства от данъци¹⁶. Всъщност не е изключено сеньорите да са определяли големината на данъка и поради други причини – те може да са се надявали да получат обратно определена услуга от самите данъкоплатци или да бъдат финансово и/или материално „възнаградени“ от тях. Тъй като този вид данъчно облагане зависело от правилното изчисление на доходите на отделните жители, а голяма част от тях били укривани без особено затруднение, постепенно с този данък започнали да се облагат само годишните доходи, придобити от държаните от тях земи¹⁷.

Колкото до *taille réelle*, за него Хенри-Саймън Блок е написал, че е бил „данък върху приходите от земя“¹⁸. Той също споменава, че данъкът е бил събиран от държателите на така наречените *terre roturière* (земите на простолюдието) и че по принцип не е бил плащан от стопанин на църковни или на „благородни“ земи, но в случай, че лице от клира или от аристокрацията се било сдобило с имот на човек „от простолюдието“, то е било длъжно да плаща данъка върху имота, както и обратното, ако някой от по-непривилегированите слоеве на обществото бил закупил парцел на Църквата или на аристократ, парцелът продължавал да не бъде облаган с данък. Друга особеност на *taille réelle* е, че стойността му е могла да бъде разпределяна между отделните жители на Дофине, Лангедок и Прованс според собствената им преценка¹⁹.

От средата на XII в. насетне *taille* многократно бил отменян или заменян с други задължения²⁰. Тенденцията продължила и през следващите 50 години,

когато голяма част от населението вече плащала определена сума всяка година или пък била изцяло освободена от таксуването. Жителите на кралството, които получили тези привилегии, имали и възможността да определят кой от тях колко би изплатил от наложения върху общността им общ данък²¹. Въпреки че някои лица се освобождавали от плащането на данъка, той бил налаган обратно и като вид наказание²².

Известна представа за събираните чрез *taille* суми може да се придобие от данъчен документ от 1292 г. Според него желаната сума, която била изисквана от парижките домакинства, вариала до голяма степен – от 12 денария до 114 ливри²³. Навярно кралете са налагали подобни данъци и върху останалите градове в домена, но, естествено, приходите от по-бедните и малки градове са били значително по-малко. Въпреки това, като цяло, може да се каже, че събирането на данъци от бюргерите (т.е. свободните градски жители) е било добър метод за сдобиване с финансови средства. В градовете се намирили и голям брой занаятчии и търговци²⁴, които също са могли да бъдат от полза на кралската власт.

Следва да бъде споменат и един друг вид данък, т.нар. *fouage*, който, според Джон Хенеман-Младши, послужил за по-късното развитие на *taille*²⁵. *Fouage* бил познат в кралството от дълго време. През 1363 г. бил въведен нов данък, носещ същото име, и с него кралете започнали да събират големи финансови средства. Плащането на новия данък се извършвало с така наречения франк²⁶, за който Джон Хенеман-Младши отбелязва, че е бил въведен от крал Жан II Добрия (1350–1364 г.) в 1360 г. и е съответствал на една туренска ливра²⁷. Чрез него се таксували отделните домакинства в страната, независимо дали се намирили в градове или в села²⁸. Според финансовите им възможности²⁹ от френските домакинства били изисквани между 1 и 9 франка, но средната сума, която плащали, била 3 франка. Данъкът бил събиран до 1380 г.³⁰ и, според Едмунд Фрайд, е възможно след отмяната му короната да е загубила около 50% от данъчните си постъпления³¹. След отмяната му данъкът бил възобновен за една година още през следващата 1381 г., но начинът на таксуването и използването на събраните средства вече не се определяли от кралската власт³².

От 1384 г. насетне³³ кралете започнали да таксуват с *taille* поданиците във всички части на кралството, не само тези в кралския домен, но плащането му не било изисквано от представителите на Църквата и от благородниците, които се включвали във военните действия срещу неприятелите на Франция³⁴. Не било предвидено данъкът да се събира ежегодно, но в периода между 1384 и 1413 г. жителите на цялата страна били принудени да го заплатят цели 14 пъти³⁵. Въпреки това често се е случвало³⁶ и населението на определени погранични владения да бъде задължено да го заплати³⁷ и в случаи на извънредни ситуации с парите се финансирали ответни мерки³⁸. Отново различните жители на кралството плащали различни суми като данък – на по-богатите им бил наложен по-голям данък, докато по-бедните плащали по-малък данък. Самото

решение кой какъв дял от данъка трябвало да плаща било взимано от енорийските събрания – кралят определял единствено желаната от него обща сума³⁹.

Индиректни доходи

След разглеждането на някои от по-често срещаните директни доходи на кралската власт, можем да обърнем внимание и на индиректните, които също били доходоносни за кралете. На първо място можем да отбележим печалбата им, придобита от търговията в кралството. Едва ли е учудващо, ако бъде споменато, че най-масовата търговска дейност в средновековна Франция се осъществявала по пазарите и панаирите. Колкото до пазарите, кралете събирали най-много парични средства от тези, които се намирали в по-населените градове, тъй като в тях почти всеки ден се сформирали по няколко пазара, докато в градовете с по-малко население единствено един от седем дни бил считан за пазарен ден⁴⁰. Може да се предположи и че пазарите в по-големите градове са били и по-мощни от тези в останалите. Кралете получавали приходи от пазарите под техен контрол по няколко различни начина: първо, търговците били таксувани всеки пазарен ден; второ, в някои случаи самата кралска власт предоставяла сергии под наем за срок от една година⁴¹; и трето, продажбата на стоките била таксувана, на което ще се спрем и по-долу.

Първата такса варирила между един и един и половина денария, а отдаването на сергия под наем било извършвано срещу заплащане от 2 до 12 су⁴². Колкото до панаирите, както е отбелязал Ивелин Иванов, „важна роля в организацията на вътрешната и външната търговия в средновековна Европа заемали панаирите, които се разпространили масово във Франция... още през XI–XII в.“⁴³ и „в основни линии те били места за големи сделки с търсени и масови стоки“⁴⁴. Според Едуин Хънт и Джеймс Мъри, с цел да се стимулира търговията в кралството, кралете (и останалите висши благородници) предоставяли на търговците определени предимства, като например продажбата на стоките им да не бъде облагана с данъци или други подобни преимущества, а освен това осигурявали и защита на пътуващите до панаирите търговци⁴⁵. Естествено, търговците плащали и на короната определени суми срещу подобни привилегии.

Колкото до облагането на търговията с данъци в по-късните периоди, според Джон Уагнър след началото на 30-те години на XIV в. за продажбата на някои стоки често се е изисквало плащането на данък⁴⁶. Жан-Франсоа Ласалмони отбелязва, че през 1360 г. „продажбата на стоки е била таксувана в три категории: една пета за солта; една тринадесета от търговията на едро с вино и друг вид алкохолни напитки; една четвърт, ако те се продавали на дребно и по 12 денария от всеки паунд (*в смисъл от всяка ливра*⁴⁷ – б. а.), т.е. 5% от цената на всички останали стоки. ...Декретът определил всички три вида такси като „aides“⁴⁸. Повечето жители на Франция били длъжни да плащат споменатите данъци, но след 1393 г., в случай, че изпълнявали някои изисквания, аристократите не били задължени да ги плащат⁴⁹.

Естествено, за осъществяването на търговия между отделните градове и държави било необходимо пътуване по различни пътища и затова към различните източници на приходи за френската кралска власт можем да добавим и пътните такси. На теория те се използвали за финансиране на поддръжката на определени мостове и пътища, поради което преминаващите по тях лица били задължени да плащат такса⁵⁰. Пътуването по подобни пътища могло да се окаже сравнително скъпо начинание. Красимира Гагова е отбелязала, че много често се е таксувала и стоката. В по-ранните периоди за транспортирането на стоки с животинска сила или с каруци се изисквало плащане на такси, а с времето дори лицата, носещи стока на гръб или натоварена в кош, били задължени да заплащат пренасянето ѝ. Стойността на самата такса се определяла по преценка на местния феодал и неговите помощници, които поддържали контрола над пътя. Колкото до мостовете, според К. Гагова „още владетелите от династията на Каролингите (*т.е. това е практика още от времето на Франкската държава – б. а.*) започват да отдават мостовете на местните сеньори, за да ги поддържат. Това води до появата на частни съоръжения и съответното събиране на такси“⁵¹. Тъй като кралете имали възможността да използват същите методи за събиране на приходи като другите висши аристократи, с основание може да се твърди, че и те налагали подобни такси по пътищата и мостовете в кралския домен. Тук може да се спомене и мнението на К. Гагова, че крал Луи IX Свети (1226–1270 г.) е водил политика за „установяването на кралския контрол над таксите“⁵². Поради факта, че по-горе в книга си тя е споменала извор, в който се твърди, че кралят е наредил да бъде унищожен замъкът на някой си Роже под претекст, че той е ограбвал пътници, може да се предположи, че владетелят се е опитвал да намери начин, чрез който да събира пътните такси от цялото кралство. Необходимо е обаче да се спомене, че в редица случаи жителите на страната не били длъжни да плащат подобни такси, тъй като плащали за правото да не бъдат таксувани по време на път⁵³, били жители на определени градове и пътували по определени пътища⁵⁴, упражнявали определени професии⁵⁵ или пък изпълнявали важни длъжности към влиятелни лица⁵⁶. Преди да бъде описан и следващият вид индиректен източник на финанси за кралете, т.е. митата, е нужно да бъде обърнато внимание и върху мнението на Джон Бентън, според когото пазарите, панаирите и пътните такси били сравнително „стабилни“ източници на парични средства за кралската власт⁵⁷.

Развитието на търговската дейност в кралството довело и до въвеждането на редица мита върху пренасяните стоки. В началните периоди от тази практика се възползвали предимно градските управители и по-висшите феодали. По-честите опити на кралската власт за налагане на мита върху пренасяните през границите на Франция стоки започнали чак след 1250 г. За осъществяването на тази цел крал Филип IV (1285–1314 г.) създал т.нар. *ports et passages* като отделен кралски орган, като чрез него се целяло облагането с митническите такси да се превърне в по-надежден метод за събиране на парични средства. Всъщност първите митнически закони предвиждали изнасянето на вълна

и вълнени изделия извън кралството да бъде забранено и, за да се осигури печалба, бил въведен и т.нар. *haut passage*, който се плащал от всеки, търгуващ със споменатите стоки в чужбина. Нововъведението било направено през 1294 г. и се оказало доходоносно – в първите години на XIV в. Филип IV получил значително повишение на кралските си доходи. Доходността на тази инициатива обаче не се запазила във времето: в 1331 г. от нея френската корона спечелила 8000 парижки ливри, а до 1344 г. печалбата вече е била спаднала четирикратно. В 1324 г. кралската власт надградила митническата система и, на базата на по-ранния си опит в това направление, могла да въведе и втори подобен налог, т.нар. *droit de rève*, който възлизал на един процент и две трети от цената на изнасяната стока или, казано по друг начин, за пренасянето на стока, струваща 240 денария (т.е. една ливра) търговците били длъжни да заплатят по 4 денария. Подобно на *haut passage* и тези митнически задължения изгубили доходността си във времето: през 1332 г. от тях кралската власт получила 60 000 туренски ливри, а през 1344 г. печалбата спаднала на 40 000 туренски ливри⁵⁸.

Нужно е също така да се спомене и т.нар. *imposition foraine*, който, според Джон Хенеман-Младши, е бил „установен през 1361 г. и е представлявал главната митническа такса в късносредновековна Франция“⁵⁹. Всъщност за налагането на този налог Ласалмони е отбелязал, че това е било извършено като „компенсация“ за невъзможността на кралската власт да таксува продажбата на дадени стоки чрез *aides* извън земите, в които те били в сила⁶⁰. Чрез тази система за законния износ на стоки извън Франция от търговците било изисквано плащане на процента, който те били длъжни да платят в случай, че продавали предвидената за износ стока. Жителите на Лангедок обаче още през следващата 1362 г. били освободени от плащането на мита върху изнасяните от региона стоки, както и от *aides*, тъй като се договорили с кралската власт да им бъде наложена по-различна данъчна повинност, според която внасянето на стоки от други френски владения в Лангедок вече било таксувано. Следва да се отбележи и че с времето властта няколкократно премахвала, променяла и връщала в сила този вид данъчно облагане⁶¹.

* * *

От всичко написано дотук можем да стигнем до следните изводи. Първо, може да се определи профилът на „средностатистическия данъкоплатец“ – селянин или бюргер. По принцип от тези две социални прослойки кралете могли да очакват да получават по-скоро различаващи се по вид ресурси от селяните – в натура и в труд, и парични средства от бюргерите. Селяните по-рядко „плащали“ задълженията с пари поради няколко различни причини. Първата от тях, естествено, е, че те дълго време се издължавали по друг начин. Втората от тях е, че те имали и по-малък достъп до капитал – по-лесно за тях било директно да предадат продукцията си на местния сеньор, вместо първо да я продадат и след това да му връчат получената печалба. Сравнително

ниската циркулация на монети в кралството също допринесла до по-малкия достъп на селяните до пари. Колкото до бюргерите, те по-често притежавали монети, най-вече поради две причини: голяма част от тях били занаятчии, които продавали стоката си на местните пазари или по панаирите, а много други били професионални търговци. Поради това те по-лесно могли да платят задълженията си с парични средства. Самите селяни също могли да продават своята продукция по пазарите и по панаирите, но за да осъществят подобно начинание, биха били принудени да пътуват със стоката си до някой град или панаир, което, както видяхме, е могло да излезе доста скъпо. Бюргерите порядко имали натурални и работни задължения към своите сеньори и заради друга причина – повечето от тях били лично свободни, което се дължало на факта, че в Средните векове било широко разпространено разбирането, че „градският въздух прави човека свободен“, според което, ако селянин успеел да избяга в някой град и преживее там необезпокояван една година и един ден, бил считан за свободен.

Колкото до данъците, споменатият данък *taille*, както беше отбелязано, се събирал по два различни начина – чрез лично таксуване на жителите и налагане на данъци върху непривилегировани земи. Може да се предположи, че първият начин е бил по-доходоносен за кралете (поне за по-ранните периоди), тъй като кралският домен обхващал повече територии, в които се събирал *taille personnelle*. Освен това може да се предположи, че с повишаването на контрола на кралете над териториите, в които с *taille* се таксувало държането на отделни парцели, т.е. Прованс, Дофине, Гиен и Лангедок, доходът от тях бил по-стабилен поради две причини: първо, поради факта, че плащането на данъка било наложено върху притежаването на земи, а не върху поземлените доходи от парцели, приходите от този вид данък би трябвало да се запазят във времето, тъй като общият брой на „благородни“ и „непривилегировани“ земи в даден район си оставал единакъв, без значение кой ги закупувал. Второ, ако приемем, че е било изисквано заплащането на определена сума от жителите на дадена територия, отделните лица са имали по-малка възможност да укриват доходите си, за да им бъде начислен по-малък данък – управителите на средновековните градове имали много по-добра представа за стандарта на живот на съгражданите им, отколкото изпратените от далечни земи бирници на кралската власт. В случай, че самите бирници живеели в градовете, които таксували, също е било възможно да имат сравнително по-малка представа за доходите на отделните лица в града, отколкото местната власт.

За *fouage*, който се е начислявал според финансовите възможности на таксуваните жители, можем да кажем, че от отделните села в кралството кралете събирали по-малка сума, отколкото ако бѐдел таксуван град и причините са две: първо, в селата по принцип живеели по-малко жители и второ, гражданите, като цяло, били по-богати в сравнение с представителите на селячеството. Въпреки това трябва да се отбележи, че селата в кралството били далеч повече, отколкото градовете, тъй че е възможно кралете да са получавали по-големия дял от този данък именно от селските райони.

Колкото до кралския *taille*, както беше отбелязано, той се е събирал по два начина – от цялото кралство и от отделните погранични райони. Естествено, кралете получавали далеч по-големи доходи, ако таксували цялото кралство, отколкото при таксуването само на пограничните райони, но е възможно самите жители на тези райони да са плащали по-висока сума за този данък, отколкото останалото население на страната, тъй като са били пряко засегнати от военните действия и се нуждаели повече от защитата на кралските власти. Поради това те биха били и по-мотивирани да финансират защитни операции, отколкото останалата част от населението.

Taille réelle, кралската талия и, да я наречем, „договорената“ талия (от XIII в. насетне голяма част от населението на кралството имало определени привилегии при таксуването на този данък) имат една обща черта – и в трите случая на налагането им жителите на облаганите с данъка територии могли сами да определят кой какъв дял от общата сума трябвало да даде. Тази практика изглеждала като по-честен начин за събиране на данъци, тъй като на теория по-богатите плащали повече в сравнение с по-бедните жители, но не е изключено и самите условно наречени богаташи да са принуждавали бедняците да плащат по-голям дял от данъка, отколкото е било нужно.

Анализът на индиректните приходи на френската кралска власт показва, че те също са били съществен източник за пълнене на хазната. Разглеждайки търговията по пазарите и панаирите, може да се предположи, че кралете са получавали повече парични средства от първите, тъй като те функционирали много по-често и били далеч по-многобройни, поради което най-вероятно чрез тях се е реализирала много по-голяма част от търговията в кралството, отколкото чрез много по-рядко събиращите се панаири. Въпреки това при таксуването на продажбата на стоки на панаирите вероятно поне в определени периоди кралете са печелели по-голяма сума пари, отколкото от пазарите на няколко малки градове взети заедно за същия период от време.

Пътните такси също са могли да бъдат доходоносни за кралете. Така например в 1370 г. от един търговец, пътуващ от по-малък град до, да речем, Париж, е можело да се очаква да плати на краля няколко такси – пътна такса и такса за придвижването на стоката и, в случай, че бил пренасял голям товар, търговецът вероятно е трябвало да се раздели с немалка сума пари. След плащането на тези такси същият търговец е трябвало да плати такса за извършването на търговия на пазара, такса за наемане на сергия за период от една година и, накрая, такса върху самата продажба на стоката му и тъй като най-вероятно е имало много подобни случаи, от тях кралете очевидно са печелели значителни средства.

Митническите такси, както беше споменато, са били доходоносни за кралете, но през 1344 г. печалбата от тях спаднала значително. Най-вероятно главата причина за това е избухването на Стогодишната война през 1337 г., която неизбежно довела до спад в търговията поради редица причини – несигурното и опасно пътуване из засегнатите от войната територии на

кралството, нападенията и ограбванията на търговски кервани, намаленото производство на стоки в кралството и т.н. С основание може да се предположи, че печалбата от митнически такси е продължила да спада във времето, тъй като към средата на XIV в. Черната смърт унищожила огромна част от населението на Европа. Естествено, огромната смъртност, причинена от пандемията, също допринесла за спад в приходите и от останалите източници на финанси на френските крале.

От всичко написано дотук може да се предположи, че най-доходоносен от директните данъци за кралете е бил въведеният в 1363 г. *fouage*, тъй като се смята, че след отмяната му кралската власт е загубила около 50% от данъчните си постъпления. Въпреки това, поради факта, че събирането му не се е запазило дори и за 20 години, все пак за целия разгледан период най-доходоносният данък за френската кралска власт най-вероятно е бил *taille*, за който, както беше отбелязано, се смята, че е бил „най-тежкото задължение, наложено на селяните“. Колкото до индиректните данъци, без запазени документи, в които да са записани постъпленията, получени от пътните такси и от облагане с данъци на търговията е трудно да се установи дали за кралете са били по-доходоносни първите или вторите. Възможно е след започването на събиране на „търговските“ данъци печалбата от тях да е била по-голяма, отколкото от пътните такси, но тъй като пътните такси били въведени в кралството далеч по-рано, най-вероятно в разглеждания период кралете са събрали много повече средства от тях, отколкото от таксуването на търговията. Може да се предположи, че индиректните данъци като цяло са били по-доходоносни за кралската власт, тъй като те се събирали от короната много по-често, отколкото директните данъци.

БЕЛЕЖКИ / NOTES

¹ История на средните векове. Под ред. на С. Д. Сказкин. София, 1977, с. 188.

² Кралете са имали възможността да таксуват жителите на кралския домен (т.е. лично управляваните от короната земи) по същите начини като другите сеньори в кралството. – Вж. **Lassalmonie, J–F.** *Kingdom of France (with Brittany and Dauphiné)*. – In: *The Routledge Handbook of Public Taxation in Medieval Europe*. Oxon–New York, 2023, p. 226. Поради този факт с основание може да се предположи, че селяните, живеещи в кралския домен, са имали подобни задължения като останалата част от френското селячество.

³ **Percy, W. A. Jr.** *Corvée*. – In: *Medieval France: An Encyclopedia*. New York–London, 1995. p. 501.

⁴ **Иванов, И. А.** Градове, катедрали и университети в средновековна Европа. Велико Търново, 2014, с. 16.

⁵ **Jordan, W. C.** *Serfdom/Servitude/Slavery*. – In: *Medieval France: An Encyclopedia*. New York–London, 1995, p. 1657.

⁶ История на Средните векове, с. 188.

⁷ **Николов, Й.** История на средновековния свят. Том втори. Стара Загора, 1994, 389–391 [Nikolov, Yo. Istoriya na srednovekovniya svyat. Tom vtori. Stara Zagora, 1994].

⁸ Пак там, 381–382.

⁹ **Иванов, И. А.** Цит. съч., с. 73.

¹⁰ **Henneman, J. B. Jr.** Taille. – In: Medieval France: An Encyclopedia. New York–London, 1995, p. 1701. Преводът на този цитат от английски на български език, както и на всички последващи в текста на статията, е извършен от автора ѝ.

¹¹ Taille. – Encyclopedia Britannica, <<https://www.britannica.com/topic/taille>> (достъпен 19.1.2022).

¹² **Henneman, J. B. Jr.** Taille. – In: Medieval France..., p. 1701.

¹³ Taille. – Encyclopedia Britannica, <<https://www.britannica.com/topic/taille>> (достъпен 19.1.2022).

¹⁴ **Bloch, H.-S.** The Evolution of French Taxation. – The Bulletin of the National Tax Association, 1904, Vol. 25, No. 9, (266–273), p. 267.

¹⁵ Taille. – Encyclopedia Britannica, <<https://www.britannica.com/topic/taille>> (достъпен 29.1.2022).

¹⁶ **Fryde, E. B.** Studies in Medieval Trade and Finance. London, 1983, p. 1857.

¹⁷ **Bloch, H.-S.** Op. cit., p. 267.

¹⁸ Ibid.

¹⁹ Ibid., 267–268.

²⁰ Taille. – Encyclopedia Britannica, <<https://www.britannica.com/topic/taille>> (достъпен 28.12.2022).

²¹ **Henneman, J. B. Jr.** Taille. – In: Medieval France..., p. 1701.

²² Крал Филип II отменя комуната в Етамп, 1199–1200 г. – В: **Иванов, И. А.** Цит. съч., 72–73. Нужно е да се отбележи, че в самия документ се говори само за налагането на данъка, а не че е наложен *отново*, но според проф. Иванов от самия документ може да се разбере какви привилегии са били отнети и следователно с основание може да се твърди, че данъкът е бил наложен за втори път.

²³ **Géraud, H.** Paris sous Philippe-le-Bel: d'après des documents originaux et notamment d'après un manuscrit contenant le rôle de la taille imposée sur les habitants de Paris en 1292. Paris, 1837.

²⁴ **Singman, J. L.** The Middle Ages: Everyday Life in Medieval Europe. New York–Santa Barbara, 2013, p. 226.

²⁵ **Henneman, J. B. Jr.** Fouage. – In: Medieval France..., p. 689; Idem. Taille. – In: Medieval France..., p. 1701.

²⁶ **Idem.** Fouage. – In: Medieval France..., 688–689.

²⁷ **Idem.** Currency. – In: Medieval France..., p. 536.

²⁸ **Idem.** Fouage. – In: Medieval France..., 688–689.

²⁹ **Wagner, J. D.** Encyclopedia of the Hundred Years War. Westport, Connecticut, 2006, p. 294.

³⁰ **Henneman, J. B. Jr.** Fouage. – In: Medieval France..., p. 689.

³¹ **Fryde, E. B.** Op. cit., p. 1855.

³² **Wagner, J. D.** Op. cit., 294–295.

³³ **Lassalmonie, J.-F.** Op. cit., p. 232.

³⁴ Taille. – Encyclopaedia Britannica, <<https://www.britannica.com/topic/taille>> (достъпен 20.1.2023). Според Енциклопедия Британика новата разновидност на

данъка е била наречена „royal taille“ (кралска талия) и че този данък е бил събиран и от „непривилегировани“ земи. Уагнър е на мнението, че благородниците били освободени от заплащането на taille чак през 1388 г., в „случай, че отговаряли на някои изисквания“. – Вж. **Wagner, J. D.** Op. cit., p. 295.

³⁵ **Lassalmonie, J-F.** Op. cit., p. 232.

³⁶ **Fryde, E. B.** Op. cit., p. 1858.

³⁷ **Lassalmonie, J-F.** Op. cit., p. 232.

³⁸ **Fryde, E. B.** Op. cit., p. 1858.

³⁹ **Lassalmonie, J-F.** Op. cit., p. 232.

⁴⁰ **Singman, J. L.** Op. cit., p. 236.

⁴¹ Ibid. 237–238.

⁴² Ibid. p. 238.

⁴³ **Иванов, И. А.** Цит. съч., с. 49.

⁴⁴ Пак там.

⁴⁵ **Hunt, E. S., Murray, J. M.** A History of Business in Medieval Europe, 1200–1550. Cambridge–New York–Melbourne, 1999, pp. 26, 192–193.

⁴⁶ **Wagner, J. D.** Op. cit., p. 294.

⁴⁷ Френската ливра понякога е наричана с „паунд“. За повече информация за френските валути виж: **Henneman, J. B. Jr.** Currency. – In: Medieval France..., 534–537.

⁴⁸ **Lassalmonie, J-F.** Op. cit., p. 230. Джон Уагнър отбелязва, че за продажбата на вино на дребно в по-ранните периоди от Стогодишната война се е изисквало заплащането на данък, съответстващ на 8% от цената на виното. Той също споменава, че търговията със сол се е таксувала и от по-рано, като например в годините от 1341 до 1347, но мярката се оказала крайно непопулярна, поради което била заменяна и премахвана. За повече информация виж: **Wagner, J. D.** Op. cit., p. 294. Фрайд обаче е на мнението, че облагането на стоките чрез aides не е било в сила в периода между 16 ноември 1380 г. и 1 март 1382 г. – Вж. **Fryde, E. B.** Op. cit., 1850, 1855–1856.

⁴⁹ **Wagner, J. D.** Op. cit., p. 294–295.

⁵⁰ Toll. – Encyclopedia Britannica, <<https://www.britannica.com/topic/toll>> (достъпен 26.10.2022).

⁵¹ **Гагова, К.** Пътуването през Средновековието. София, 2018, с. 31, 41.

⁵² Пак там, 42–43.

⁵³ Toll. – Encyclopedia Britannica, <<https://www.britannica.com/topic/toll>> (достъпен 26.10.2022).

⁵⁴ Харта на град Лорис, 1155 г. – В: **Иванов, И. А.** Цит. съч., с. 59–61.

⁵⁵ Харта за привилегиите на месарите в Париж, 1182 г. – В: **Иванов, И. А.** Цит. съч., 80–81.

⁵⁶ Toll. – Encyclopedia Britannica, <<https://www.britannica.com/topic/toll>> (достъпен 26.10.2022).

⁵⁷ **Benton, J. F.** Culture, Power and Personality in Medieval France. London–Rio Grande, 1991, p. 186.

⁵⁸ **Henneman, J. B. Jr.** Customs duties. – In: Medieval France..., p. 537.

⁵⁹ Ibid.

⁶⁰ **Lassalmonie, J-F.** Op. cit., p. 230.

⁶¹ **Henneman, J. B. Jr.** Customs duties. – In: Medieval France..., 537–538.

ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES

Извори / Primary Sources

Иванов, И. А. Градове, катедрали и университети в средновековна Европа. Велико Търново, 2014 [Ivanov, I. A. Gradove, katedrali i universiteti v srednovekovna Evropa. Veliko Tarnovo, 2014].

Крал Филип II отменя комуната в Етамп, 1199–1200 г. – В: **Иванов, И. А.** Цит. съч., 72–73 [Kral Filip II otmenya komunata v Etamp, 1199–1200 g. – V: Ivanov, I. A. Tsit. sach., 72–73].

Харта за привилегиите на месарите в Париж, 1182 г. – В: **Иванов, И. А.** Цит. съч., 80–81 [Harta za privilegiite na mesarite v Parizh, 1182 g. – V: Ivanov, I. A. Tsit. sach., 80–81].

Харта на град Лорис, 1155 г. – В: **Иванов, И. А.** Цит. съч., 59–61 [Harta na grad Loris, 1155 g. – V: Ivanov, I. A. Tsit. sach., 59–61].

Géraud, H. Paris sous Philippe-le-Bel: d'après des documents originaux et notamment d'après un manuscrit contenant le rôle de la taille imposée sur les habitants de Paris en 1292. Paris, 1837.

Изследвания / Research Works

Гагова, К. Пътуването през Средновековието. София, 2018 [Gagova, K. Patuvaneto prez Srednovekovieto. Sofiya, 2018].

История на Средните векове. Под ред. на С. Д. Сказкин. София, 1977.

Николов, Й. История на средновековния свят. Том втори. Стара Загора, 1994 [Nikolov, Yo. Istoriya na srednovekovniya svyat. Tom vtori. Stara Zagora, 1994].

Benton, J. F. Culture, Power and Personality in Medieval France. London–Rio Grande, 1991.

Bloch, H.-S. The Evolution of French Taxation. – The Bulletin of the National Tax Association, 1904, Vol. 25, No. 9, 266–273.

Fryde, E. B. Studies in Medieval Trade and Finance. London, 1983.

Henneman, J. B. Jr. Currency. – In: Medieval France An Encyclopedia. New York–London, 1995, 534–537.

Henneman, J. B. Jr. Customs duties. – In: Medieval France An Encyclopedia. New York–London, 1995, 537–538.

Henneman, J. B. Jr. Fouage. – In: Medieval France An Encyclopedia. New York–London, 1995, 688–689.

Henneman, J. B. Jr. Taille. – In: Medieval France An Encyclopedia. New York–London, 1995, p. 1701.

Hunt, E. S., J. M. Murray. A History of Business in Medieval Europe, 1200–1550. Cambridge–New York–Melbourne, 1999.

Jordan, W. C. Serfdom/Servitude/Slavery. – In: Medieval France: An Encyclopedia. New York–London, 1995.

Lassalmonie, J.-F. Kingdom of France (with Brittany and Dauphiné). – In: The Routledge Handbook of Public Taxation in Medieval Europe. Oxon–New York, 2023.

Percy, W. A. Jr. Corvée. – In: Medieval France: An Encyclopedia. New York–London, 1995.

Singman, J. L. The Middle Ages: Everyday Life in Medieval Europe. New York–Santa Barbara, 2013.

Wagner, J. D. Encyclopedia of the Hundred Years War. Westport, Connecticut, 2006.